

ենք յորմէ հետէ գերմանական արուեստագործութիւնը այդ տարապայման տարածումն ստացաւ: Զեզի պէտք են մեզի պէս յաճախողներ, գերմանական խախտաւայրանքին եւ ձեր պարկեշտ շինուածքին տարբերութիւնը գնահատել գիտցող, ձեր նորածնութիւնները մեր պատուարներէ մենք ձեր կերպաններն ու ձեր կարասիները կը գնենք: ձեր ածուխն ու ձեր մեքենաները մեր բոլոր նաւափերուն վրայ կուգան կը գիշուին:

Մենք ձեր լաւագոյն յաճախողներն ենք, եւ զոգ մը լաւագոյն յաճախողներն էք: Մեր գործերուն ընդհատումը պատերազմով մը — որ գծնակ ու երկարատեւ պիտի ըլլար — ձեզի ինչպէս մեզի նամար անհաշուելի հետեւանքներ պիտի ունենար:

Ուրիշ կարգի փաստեր ալ կան, պէտք ունի՞մ զանոնք յիշելու: Մենք երկու մեծ հին ժողովուրդներ ենք, ազատ, քաղաքակիրթ ու մարդկային՝ ամէն ժողովուրդէ աւելի: Եւրոպեայի գլխաւոր քաղաքներէ մեր միջեւ պատերազմ մը՝ հարուած մը պիտի ըլլար, թիւրեւ մահացու, ազատութեան, քաղաքակրթութեան ու մարդկութեան: Նոր Պետութիւնները մեր հին բարձրն արհամարհելու ձեւն ունին. նոր քաղաքականութիւնը շատ բերտ էր յայտնուի, Չայն զսպելու եւ մեղմելու համար, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միացեալ ջանքերը հազիւ կը բաւեն:

ԷՄԻԼԵՄԻ ԼԱՎԻՍ

(Ռելիւ Տը Բառի, 1 փետր. 99)

ԸՇՄԱՐԻՏ ՅՐԱՆԱՍԱՆ

(ՆԱԽԱԳ ԹԱՅ ԼՐԱԳՐԻ ՏԵԹԵՆԵՆԸ)

Պարոն Տնօրէն,

«Պարանաական Հայրենիքին Դաշնակցութիւնը» շատ գեղեցիկ անուն մը ունի, բայց զոր իրաւունքը ունին իրենցը համարելու մեր այսօրուան բոլոր Դաշնակցութիւնները, որովհետեւ մենք ամենայն ֆրանսական հայրենիքին ծառայողներ ենք, միմիայն կարծիքներով իրարմէ բաժնուած:

Նոր Դաշնակցութեան Յայտարարութեանը մէջ, բանաձեւ մը ինծի մտատանջութիւն կը պատճառէ: «Ջանք պահպանել ֆրանսական հայրենիքին աւանդութիւնները, զանոնք

հաշտեցնելով գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեանը հետ» Կ'ուզէի որ ինծի տային անուանացուցակ այդ աւանդութեանց զոր կը փափաքէն պահպանել, եւ որովհետեւ, ստիկից զատ, գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեան հետ զանոնք հաշտեցնելու խօսքը կ'ընեն եւ այդ տեսակ համոծանքութիւններ անոնք փոխադարձ զոհողութիւններու անհնարին են, կ'ուզէի նաեւ գիտնալ որ մեծագոյն զոհողութիւնները աւանդութիւններէն կը պահանջուին թէ գաղափարներու եւ բարձրութեան յառաջդիմութեանը:

Յայտարարութիւնը շատ կարճ է: «Նկատելով» ներքին յետոյ, հինգ ֆուգ միայն. առաջինը յիշատակեցի. երկրորդը կը մերժէ ազնոյի ոգին, ինչ որ լաւ բան մըն է. բայց ոչ ոք ինք իրեն էր խոստովանի թէ ազնոյի ոգի ունի, Դե մենք իւրաքանչիւրը կը կարծէ թէ իր փոքրիկ մատուռը մայր եկեղեցին է. երրորդ ֆուգը առաջնոյն կրկնութիւնն է ուրիշ ձեւի մը տակ՝ «Ամրացնել համերայնութեան ոգին որ պարտի զօգել, ժամանակին ընթացքին մէջ, մեծ ազգի մը բոլոր սերունդները» ժամանակին ընթացքին մէջ, շատ ժամանակ կը նշանակէ. եւ բոլոր սերունդները, շատ սերունդ ըսել է: Եւ չէի ուզեր մինչեւ հերարձակ Դաւիթն ելլել, ոչ իսկ մինչեւ փրանկներու գալուստը. նոյնիսկ մեզի աւելի մօտ, սերունդներ կան որոնց հետ չեմ զգար, ոչ ալ կ'ուզեմ զգալ, ո եւ է համերայնութիւն:

Այդ Յայտարարին մէջ, որ այնքան կարճ է, անցեալը գրեթէ ամբողջ տեղը կը բռնէ: Մաքիս բնական բերումովը, դէպ ի խեղճ ապագան կը ձգտիմ ես: Պաշտօնով, գրեթէ անցեալին զօրութիւնը եւ թէ ան ինքզինքը արդէն լաւ կը պաշտպանէ ու պէտք չունի օժանդակ ձեռնհիմարի մը:

Ժողովուրդ մը միշտ շատ լաւ կը պարտի իր անցեալին, բայց անցեալը ամբողջովին բարերար չէ: Վերջապէս աւանդութիւնները հաւաքական սովորութիւններ են, եւ սովորութիւնները, եթէ բոլորովին չճշգրտեմք, սովորութիւնը, զայն միշտ կը սահմանափակեն: Երբ աւանդութիւնները լաւ են, գէշ գործելու ազատութիւնը կը սեղմեն, բայց անոնք կրնան շատ յոռի ըլլալ: Աւանդութիւններուն չպատշանցները՝ ամբողջութիւնը մէկանց դաւնելու դրութիւնը. նախահայրերու պաշտաւունքը պատկար չեղաւ Տիւնացիներուն: Մեզի

կ'ընեն • տեսէ՛ք Անդրիան , ի՛նչ յարգանք աւանդութեանց եւ ի՛նչ զօրութիւն Բայց աւանդով չեմ որ այդ աւանդութիւնները անխախտ մնացած ըլլան եւ չեմ կարծեր որ անոնք միայն բացատրեն Անդրիոյ զօրութիւնը : Ասկից զատ կրնայի պատասխանել • Տեսէ՛ք Ռիօնիան , տեսէ՛ք Սպանիան • առաջինը հաւատարիմ էր , եւ երկրորդը է մինչեւ հիմա , աւանդութիւններուն , շատ հին • եւ շատ փառաւոր , կ'ըսէր Բոլոնիան եւ կ'ըսէ Սպանիան , Աւանդութեանց պաշտամունքը այդ երկիրներուն մէջ ուրիշ արդիւնքներ յառաջ բերաւ քան Անդրիոյ մէջ :

Յայտարարութեան «նկատելով» ներուժ մէջ բառի մը առջեւ քանից առի • «Հատուցում ըլլալով մէջ այս յուզումը չի կրնար տեսել առանց վտանգելու Քրիստոսական հայրենիքին կենսական շահերը , եւ մասնաւորապէս շահերը որոնց փառաւոր աւանդը ազգային բանակին ձեռքն է » «Ամենաւանք»ը լռելեայն կը հասկցնէ թէ ուրիշ կենսական շահեր ալ վտանգուած են , բայց անոնց անունը չէ տրուած : Թեքեա եթէ անոնք անուանուած ըլլային , յայտարարութեան ներքեւ տեսակ մը ստորագրութիւններ պակսէին • Թեքեա ալ , առանց «նկատելանք»ին , ուրիշ ստորագրութիւններ ետ քաշուէին : «Մամուլանք»ը , շատ ճարպիկ , մտաւորութիւն կուտայ ինծի : Հոս ալ նախընտրելի էր որոշ թուում մը ներկայացնել , որովհետեւ եթէ հաւատարմապէս կենսական շահեր հաւատարմապէս վտանգուած ըլլային եւ եթէ մոլորած հանրային կարծիքը զանոնք հակասական կը կարծէր , ձեռք առնուելիք դատը , այսպիսի փաստարարներու արժանի դատը , հայտեցումը պիտի ըլլար , Հայտեցումը , ահա՛ ինչ որ ստիպողական է , զբժաւարին ու գովելի (որովհետեւ դժուարին) : Հայտեցումը , ահա՛ կատարուելու գործը : Սո դարձեալ շատ զոհ եմ տեսնելով որ մասուրականներու գործունէութեան մասնակցումը հետզհետէ կ'ընդարձակուի • Երկայն ատենէ ի վեր է որ հեռու մնացեր էին ռամկավարական կանգնքն եւ ընկերական գործունէութիւններ Միլլէ , բացառելով հանգիստ այս ձեռքը պահութիւնը , որը ալի կը գտնէր զայն , եւ անոր հետեւանքները կը նշանակէր • Իր աւանդուն մասուրականներուն համար ստպէս կ'ըսէր • «Դաստիարակութիւնը մը այնքան մակերեսութեային որ մեր մէջ միտքը կը նրբաքննէ ի վրաս գործունէութեան կարողութեան»

Թեանց , մինչ իւրաքանչիւրը կը դարձնէ կէս մարդ մը , մտաւոր կէս , որ ամբողջ մարդ ձեւացնելու համար , կը սպասէ միւս կէսին , բնագործ ու գործունէութեան կէսին , Ընկերական ապահարգանք որ մէկ ազգը երկուքի կը բաժնէ եւ երկուքն ալ ամուլ կը դարձնէ , երեւան կուգայ ամէն մէկ մտքէ եւ ամէն մէկ հոգիի անկատարութեան , ապկարութեան մէջ : » Յաճախ խոկացած եմ այս ազանչելի խօսքերուն վրայ :

Ամբողջ այս շարժումը , այս դաշնակցութեանց ստեղծումը , այս գումարումները , այս ճատերը , փրկարար են : Կը մտալիմ որ սակիս հետզհետէ աւելի ողեւորուի եւ զինքը յարեցնող տխուր շարժանքին ետեւ այ կենդանի մնայ , Ազատութեան բարձունքն աստիճ : Եթէ աւելի առաջ այս բարձրը ունենայինք , այս երկրին խնայած կ'ըլլայինք շարժանք ու խայտառակութիւններ , քաղաքականութեան պայտօնահան ներկայացուցիչները պէտք է չթողուլ որ առանձին գործեն ու խօսին :

Ուրեմն ասպարէզ ինչոք այս նոր մտաւորականներ մասնաւորապէս բանակին դատը պիտի պաշտպանեն , մինչդեռ իրենց պաշտօնակիցները , որոնք սուրի վարչիանէն կուտի մէջ նետուեցան , աւելի արդարութեանը դատը պաշտպանեցին : Բայց պէտք է մտածել թէ արդարութեան այս պաշտպանները անտեսելի թնամի եղած ըլլան երբեք , Նախ ամենէն ստիպողական գործը ձեռք առին , ահա իրողութիւնը : Անոնք գիտեն որ Ֆրանսա ութը օր պիտի չկրնար կենդանի մնալ առանց ընտանի եւ թէ չկայ բանակ առանց կարգաւորութեան ու օրինապահութեան : Կը սիրեն փառաւոր յիշատակները եւ իրենց մէջ անշնչ կը պահեն տխուր յիշատակները , Անոնցմէ շատերը , բանախօսութիւններով կամ գրքերով , երեստարգրութեան փոխանձած եւ յանձնարարած են դիւցազնական պարտութեանց եւ արդար պահանջմանց ժառանգութիւնը : Երեստեն տարիէ ի վեր անշնչ սիրտը սղաւորէ : Այն դաշակարը զոր անոնք ունին բանակին վրայ՝ շատ բարձր է , Իրաւ է որ զայն չեն նկատեր իբրեւ զուտ ուժ մը ամէն գործածութեան յարար : Ձեռն սիրտը սուրը ինքն իրեն համար , սուր ինքնին , որուն կրօնքը կը քարոզեն , տեւ արեւմտեան քաղաքակրթութեան մէջ մոլորած մէկ քանի ֆեթիշապաշտներ , այլ պակասաւանդով կը նկատեն իբր բարոյա-

կան անձ մը՝ մեր բանակը, ուր ամէն մարդ կը ծառայէ պարտականութենէ մը մղուած, պարտականութիւնը հանդէպ ֆրանսական հայրենիքին, ամենէն մարդկայինը հայրենիքին շարին Ֆրանսայի սուրը: Միւս սուրերէն վեր, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ սուրերէն վեր, Ֆրանսայի սուրը, առանձնանշորհուրթիւնը, փառքը, գեղեցկութիւնը ունի զգայնական մը եւ մասաւորական մը ըլլալու:

(Թսն 2 յուն 99)

ԷՌԵՆԵՍԹ ԼԱՎԻՍ

ՆԱՄԱԿ Ի ՄԱՐԿԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պ. Գ. Մ. ՊԵՂՔԼԵԱՆ, Նախկին Երեւոյիսն եւ Երեւոյիսն Բուսմանիոյ Խորհրդարանին, այժմ Խորհրդարանի՝ Վճռարէի Ատենին, Հրատարակուելու սահմանուած նամակով մը իր կարծիքը յայտնած է մեր «Պատասխանատուութիւնները» յօդուածին վրայ: Պ. ՊԵՂՔԼԵԱՆ, որ Բուսմանիոյ Հնագոյն Հայ գաղթականութեան մեծ ընտանիքներէն մէկուն կը վերաբերէ եւ պահած է իր ցեղին համար ամենազեղծ մեր եւ հիացում, փայլուն անդամներէն մէկն է Բարեգի Մուրատեան եւ Հայկազեան վարժարաններուն մէջ պատրաստուած այն հայ սերունդին որ արտադրած է Մեկ քոֆ խանը, Մտտեղէս Մատուրեանը, Յովհաննէս Սադըղը, Միքայէլ ֆորթուչալը, եւն է ուր Հրատարակուէք իր կարծիքը որ մեզի համար արժէք ունի իբր կարծիքը ձեռնհաս եւ անկաս անձնաւորութեան մը:

Պուրբէջ 11 փետր . 99

Միւրիլ բարեկամս,

Կարգացի ձեր վերջին նախյօդուածը Անալիսի մէջ և . . . Կարելի չէր աւելի պայծառ ամփոփում մը ներկայացնել այն դէպքերուն որոնք խեղճ Հայաստանին ժամանակակից պատմութիւնը կը կազմեն: Դուք իբրեր մօտէն տեսած էք, այդ ողբերգական պատակերգութեան զլխանոր հեղինակները ճանչցած էք, եւ այն առողջ դատողութեամբ որ ձեր յատկանիւն է՝ կրցած էք որոշել պատասխանատուութիւնները որոնք ջախջախել են: Ատի իմ ալ կարծիքս եղած է, եւ ասանով զայն հաղորդած եմ երկայն նամակով մը մեր Ջոնաթ բարեկամին . մենք հիւանդագին աճում մը ունեցանք «ազգաւէր»ներու որոնք առանց ծանօթութեան, առանց իմացողութեան, կը կարծէին որ պարտականութիւն ունին

ազգին ծառայել՝ իւրաքանչիւրը իր ներշնչմանը հետեւելով եւ ջանալով ամէն բանէ առաջ իր զրադիին պահանջման ծրագրէն աւելի անդին անցնելու: «Ով որ շատ բան մէկէն կ'ուզէ գրկել, գէշ կը սեղմէ» . այս բարոյական կ'իւլէ բոլոր այդ պայքարէն, որ հարուստ եղաւ գեղացիութիւններով ու զոհաբերութիւններով, բայց շատ աղքատ իբրեւ յղացում:

Ի՞նչ դժբաղդութիւն որ Նուպարի պէս մարդ մը ուզած կամ կրցած չըլլայ այդ շարժմանը գլուխ կանգնելու . շատ մը կեանքեր խնայուած կ'ըլլային, շատ մը գոհողութեանց առաջին առնուած կ'ըլլար եւ ձեռք կը ձգուէր ինչ որ բանաւորական հնարաւոր էր ձեռք ձգել:

Ուրիշ բան չեմ կրնար ընել բայց եթէ գովել զձեզ այն քաջութեանը համար զոր ունեցած էք մտածածնիդ արձակ համարձակ արտայայտելու: Արդէն ձեզ կը բղկտեն կարգ մը լրագրիներու մէջ ցաւակցութեան արժանի չէք ասոր համար, շնորհաւորութեան արժանի էք:

Գ. Մ. ՊԵՂՔԼԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

— 0 —

ՀԱՅՅԵՐՆ Ի ԲԱՐԻՋ.— Մեկըն խան, պարսկահայնի մեծանունը դիւնապետը, որ վեց եօթը տարի առաջ պաշտօնէն հեռացած էր Նարեկ տէր շահին հրամանով եւ Բարիլ կ'ապրէր պաշտօնական գործունէութիւնէ քաշուած, վերջերս հրաւիրուեցաւ Պարսիկ կառավարութեան կողմէ՝ Հառի պարսկական դեսպանի պաշտօնին ընդունելի, Մեկըն խան եւրոպական հոյակ ստացող Հայերէն մէկն է այս դարուն: Լոնտոնի պարսկական դեսպան եղած միջոցին, մտերմական բարեկամութիւնը վայելած է Անգլիոյ բարձրագոյն անձնաւորութեանց, սկսեալ Կալէքի իշխանէն եւ լորտ Սոլզպերէն: Պերլինի վիսափողովին ընդունուեցաւ անձնաւոր ներկայանալ Պոթսդամի խորհրդին համար, զոր յաջողուց, Մեկըն խան նուրբ ու իսկապիպ միտք մըն է, որ դիւնապետական կարողութիւններուն կը միացնէ գրական եւ իմաստասիրական բնական մշակում մը, եւ Բարիլի գրական եւ աշխարհիկ շրջանակներուն մէջ ծանօթ